

Eigenwaarde Leermethodiek Op Eigen Benen achtergrond en toe- passing

Gitty Scholten & Martin Schuurman

Wezep: INVRA, 2008, ISBN 978-90-813012-1-3, 180 pagina's, € 27

In 2003 presenteerden Scholten & Schuurman in hun boek *Op Eigen Benen* op een beknopte wijze de praktische toepassing van een in de praktijk van het trainingscentrum Woldyne ontwikkelde leermethodiek voor mensen met een (matige en lichte) verstandelijke beperking gericht op het vergroten van hun zelfstandigheid. Een methodiek gebaseerd op Het Eigen initiatief model, het Competentiemodel en de Feuersteinmethode. De methodiek *Op Eigen Benen* toont een andere manier van kijken en ondersteunen en draagt tegelijk bij aan een verdere vermaatschappelijking van de zorg. Sindsdien verschenen diverse publicaties gericht op de praktische begeleiding van mensen met een beperking (o.a. Van Dijk & van Doorn, 2004; den Besten & van Vulpen, 2006; Geus, 2006; Wiese, 2006; Nijgh & Bogerd, 2007; de Bode & Bom, 2008), een teken van het belang dat steeds meer werd gehecht aan het systematisch bevorderen van de ontwikkeling en de zelfredzaamheid van mensen met beperkingen.

In dit nieuwe fraai uitgegeven boek van Scholten en Schuurman worden de achtergronden en werkwijze verder uitgewerkt en verdiept. Het hebben van een stoornis, han-

dicap of afwijking wordt in onze samenleving vaak als een tekortkoming gezien. De afwijking of de uitsluiting die mensen met een 'beperking' daardoor ervaren, heeft vaak ernstige gevolgen voor het besef van eigenwaarde. Een belangrijk verschil met het eerste boek is de fundamentele keuze om mensen met een beperking niet meer te benaderen en te beoordelen vanuit een beperking, maar nu alleen en volledig aan te sluiten bij de kracht van mensen, bij hun competenties. Nieuw is ook de expliciete aandacht die besteed wordt aan het begrip levenstaak die ieder mens in zijn leven en ontwikkeling te vervullen heeft. Dit boek bevat handvatten om niet de handicap of de beperking centraal te stellen, maar juist de krachten en de talenten die ieder mens heeft, om daarmee de eigenwaarde, de zelfkennis en het zelfvertrouwen te voeden. Doel is ook om mensen met een beperking zo min mogelijk afhankelijk van anderen te maken en een meer geaccepteerde en volwaardige positie in de samenleving te bevorderen. Daar is nog een lange weg te gaan.

Na een korte beschrijving van de positie van mensen met een beperking in de samenleving en 'de andere kijk op zorg' die aan de methodiek ten grondslag ligt, wordt in hoofdstuk twee eerst een historische terugblik gegeven. Mensen met een beperking werden in veel gevallen apart gezet (in inrichtingen opgenomen) en ondanks hun verschillen op een min of meer gelijkvormige wijze behandeld. Met aanvankelijk weinig oog voor hun ontwikkelingsmogelijkheden. De aandacht lag vooral op de defecten en beperkingen en de tekort schietende intelligentie. Pas geleidelijk

---

aan ontstond meer oog voor de verschillen en de talenten die ook deze mensen wel degelijk hebben en kregen ze meer kansen tot zelfontplooiing.

In het derde hoofdstuk wordt ingegaan op hoe mensen leren en hoe mensen met een beperking daarbij het beste kunnen worden ondersteund. Verschillende leermethoden worden onderscheiden, van model staan via het zelf laten ontdekken van oplossingen naar het geven van instructie en het bijbrengen van feiten en begrippen. Ook wordt ingegaan op de voorkeuren die mensen hebben voor bepaalde leermethoden, voor de werkwijze die het meest effectief is bij bepaalde mensen. Een voorbeeld van een benadering is het Natuurlijk Leren, waarbij het verwerven van kennis en vaardigheden vooral het gevolg is van denken en doen van de leerling zelf, dus leren vanuit eigen motivatie. Het voordeel van deze methode is dat uitgegaan wordt van het individu en zijn eigen individuele leerweg. De verschillen met Klassikaal-Methodisch Leren worden toegelicht. Juist voor mensen met een beperking is het van belang leren als een permanente individuele uitdaging en zelfontplooiing en maatschappelijke participatie te zien, als een proces dat bij uitstek gevoed wordt door contact en relaties.

In navolging van Feuerstein en de opvattingen van Vygotsky over de 'zone van de naaste ontwikkeling' worden drie verschillende denkniveaus onderscheiden: het waarnemen, het vergelijken en het abstracte denken. Het leren en onderwijs moeten bij die ontwikkelingsniveaus aansluiten. Beschreven wordt welke grondhouding nodig is bij de opvoe-

der om mensen tot leren te stimuleren: willen mensen leren dan moeten ze zin en motivatie ervaren, duidelijk krijgen wat de bedoeling is, maar ook tweerichtingsverkeer en vertrouwen ervaren. De opvoeder biedt ondersteuning bij een proces van zelfontwikkeling.

Ingegaan wordt vervolgens op het ontwikkelen van competenties, en hoe dat negatief (bijvoorbeeld door stress of psychische stoornissen) of positief beïnvloed kan worden (bijvoorbeeld door intelligentie, zelfvertrouwen en de juiste ondersteuning). In navolging van Slot en Spanjaard, voortrekkers van het competentiemodel, wijzen de auteurs op het belang van goede diagnostiek, het formuleren van een duidelijk werkplan en de bijbehorende evaluatie. Aan de hand van een casus wordt het werken aan het eigen probleemoplossend vermogen toegelicht: je eerst goed oriënteren en een plan maken, tijdens de uitvoering goed kijken of het aansluit bij wat je wil en tot slot evalueren of je op een goede manier je doel hebt bereikt. Tot slot, niet onbelangrijk, wordt ingegaan op transfer van het geleerde naar de dagelijkse praktijk, wat niet vanzelf gaat en extra ondersteuning vraagt. Gewerkt wordt met een speciale transferbegeleider of coach, die stimulerend aanwezig is en er ook voor zorgt dat de cliënt voldoende leer mogelijkheden krijgt. Ook wordt nog het belang hierbij van een goed persoonlijk netwerk toegelicht. In het vierde hoofdstuk wordt op zeer beknopte wijze uitgelegd hoe de methodiek Op Eigen Benen in de praktijk werkt. Het gaat hierbij vooral om een cultuuromslag bij opvoeders. Allereerst worden de kernwaarden benoemd: oog voor de eigenheid van elke mens, het be-

lang van individueel en levenslang leren, een respectvolle benadering en het voeden van de innerlijke waarden van mensen. Het te volgen traject naar wonen en werken wordt summier aangestipt: bij de instroomfase wordt in een soort 'bekwaamhedenmap' geïnventariseerd wat de competenties van de deelnemers zijn; de daarbij gebruikte instrumenten INVRA-wonen en INVRA-werken worden pas in een later hoofdstuk uitgewerkt. Ook wordt samen besproken wat de wensen van iemand zijn en hoe die bij deze betreffende persoon het beste zijn aan te leren. Op de eigenlijke doorstroomfase (de 'training' zelf) maar ook op de uitstroomfase (de aansluiting bij de woonplek of werkplek) wordt maar kort ingegaan, waarschijnlijk omdat die processen per situatie en leerdoel enorm kunnen verschillen. Duidelijk wordt ook aangegeven dat er eigenlijk niet van één bij iedereen toepasbare begeleidingsmethodiek sprake is. Aan het eind van dit hoofdstuk worden de competenties (kennis, attitudes en vaardigheden) beschreven waarover de trainers moeten beschikken in die verschillende fasen. Van veiligheid bieden, stimuleren en het initiatief bij de ander laten, via aanbieden van experimenteerruimte en bemoediging, tot het al feedback gevend langzaam terugtreden. Aan het eind van het hoofdstuk wordt alles nog eens keurig in tabellen samengevat.

Hoofdstuk vijf gaat geheel over arbeid door mensen met een beperking. Allereerst wordt de (historische) situatie in Nederland geschetst en de verschillende regelingen die er zijn, met de bekende driedeling: begeleide dagopvang, arbeidsmatige dagbesteding en begeleid wer-

ken. Aan de hand van voorbeelden worden enkele vernieuwingen geschetst. De verschillende (materiële, immateriële en maatschappelijke) functies die arbeid heeft worden ook hier weer met aansprekende voorbeelden beknopt verduidelijkt.

In het zesde hoofdstuk eindelijk komt de ontwikkeling en uitleg van het instrument INVRA (Inventarisatie Van Redzaamheid Aspecten) aan bod. Het gaat om observatielijsten (tevens streeflijsten) die de competenties die van belang zijn in wonen en arbeid in beeld brengen. Het gaat hier om een geheel in de praktijk ontwikkelde lijst, die zijn weg inmiddels naar veel instellingen heeft gevonden. In 2003 is het bureau INVRA ontwikkeld, een digitaal servicecentrum, waar alle door abonneerders ingevoerde data verwerkt worden (voor monitoring en verdere research) en waar inmiddels 1200 mensen gecertificeerd zijn in het gebruik van het instrument. Een goedkoop, veilig, flexibel en gebruiksvriendelijk systeem. De lijst INVRA-wonen bestaat uit 114 vaardigheden op vijf gebieden: zelfverzorging en gezondheid, huishoudelijke vaardigheden, cognitieve vaardigheden, maatschappelijke vaardigheden en sociale vaardigheden. Een wit blokje binnen de vijf kolommen staat voor een vaardigheid die iemand niet gebruikt (waarbij onduidelijk is of hij die vaardigheid al dan niet kan uitvoeren), een gekleurd blokje betekent een waargenomen competentie (oplopend van donkerrood via geel tot donkergroen: er is heel veel tot heel weinig ondersteuning nodig). Toegevoegd is een eventueel nog in te vullen lijst met 22 'psychische aspecten', aangeduid als

‘zwaktes’ die iemands dagelijkse functioneren in negatieve zin kunnen beïnvloeden. Wanneer het vermoeden van persoonlijkheidsproblemen en gedragsproblemen bestaat moeten meer specifieke instrumenten worden ingezet. Aanvankelijk waren ook ‘sterktes’ in de lijst opgenomen, maar die bleken bij nader onderzoek minder betrouwbaar te zijn. Waar iemand goed in is is kennelijk moeilijker te beoordelen. Wat zijn nu de toepassingsmogelijkheden in de praktijk? Allereerst wordt de lijst gebruikt voor observatie (hoe functioneert iemand), hij is behulpzaam bij de communicatie (op één pagina worden de resultaten zichtbaar), hij bevordert de motivatie (cliënt ziet op welke gebieden verdere stappen gezet kunnen worden), de niet gekleurde blokjes in het schema kunnen een indicatie zijn voor verder op te zetten trainingsplannen, en bij periodieke invulling werkt de lijst als evaluatie-instrument. De kracht van het systeem is in elk geval dat de cliënten (vooral de mensen met een lichtere verstandelijke beperking) op een overzichtelijke wijze zelf zien waar het over gaat en zelf aan het woord komen. Het invullen heeft een positieve uitwerking, gaat in eerste instantie om wat de cliënt in feite beheerst en in de praktijk laat zien. De overzichten bieden informatie aan alle betrokkenen.

De INVRA-Arbeid bestaat uit 38 vaardigheden op drie gebieden: arbeidsprestaties, motorische vaardigheden en arbeidshouding/sociale vaardigheden. De vaardigheden worden op drie werkniveaus omschreven: rood voor de beschermde werkplek, geel voor de sociale werkplaats en groen voor werk in het

vrije bedrijf. Naast een profiel van de werknemer (persoonsprofiel) kan met dezelfde lijst een profiel gemaakt worden van de vereiste vaardigheden voor een bepaalde werkplek (werkplekprofiel), zodat je snel kunt zien of beide profielen een beetje matchen. Ook bij de INVRA-Arbeid zien we weer de toepassingen: observatie, communicatie, motivatie, indicatie en evaluatie. Het bevordert zelfinzicht bij de cliënt, meet competenties (laat zien wat iemand feitelijk kan, wat hij daadwerkelijk zelfstandig doet), en een kleurrijk schema toont op één pagina iemands ontwikkeling. Tot slot wordt een beknopte vergelijking gemaakt met enkele andere schalen: de Taksatieschaal, de SRZ-P, de Vineland-Z en ook de SIS (die vooral de ondersteuningsbehoefte meet), waarbij de lezer zijn eigen keuze moet maken.

In bijlage 1 wordt een beschrijving gegeven van de Academie Voor Zelfstandigheid, waarbij mensen een Leerweg Wonen en/of Leerweg Werken kunnen volgen, in een groot aantal lokale vestigingen zodat de opleiding zoveel mogelijk in de eigen omgeving plaatsvindt. Een ambitieus plan dat aansluit bij diverse maatschappelijke ontwikkelingen, zoals Volwaardig burgerschap, Een andere kijk op zorg, Arbeidsparticipatie, Een leven lang leren. In bijlage 2 wordt summier verslag gedaan van de effectiviteit van de methode op langere termijn.

Dit vlot geschreven boek, voorzien van veel duidelijke voorbeelden, is een aanrader voor een grote groep van professionals, die zich bezig houden met de ontwikkeling en verdere participatie van mensen met een verstandelijke beperking. Het is vooral een werkboek

dat bij de reflectie op het dagelijkse werk en in scholingsbijeenkomsten een sturende rol kan vervullen. Wat de begeleidingsmethodiek betreft, die steunt op diverse modellen, beperkt het boek zich tot de grote lijnen, die in de praktijk verder uitgewerkt moeten worden. Nader onderzoek is aanbevolen om het typisch eigene van de methodiek en de sterke en zwakke kanten beter in beeld te krijgen. Ook onderzoek naar betrouwbaarheid en validiteit van de INVRA-vragenlijsten kan de ambities van het project verder ondersteunen.

Voor nadere informatie: www.invra.nl

Ruud Geus

- Chris van Besten & Audry van Vulpen (2006), *Competent begeleiden van mensen met een verstandelijke beperking*, Soest: Nelissen.
- Cor de Bode & Hans Bom (2008), *Gewoon leven met ongewone handicaps*, Soest: Nelissen.
- Piet van Dijk & Emiel van Doorn (2004), *Ontwikkelingsgericht begeleiden in alledaagse situaties*, Soest: Nelissen.
- Ruud Geus (2006), *Persoonsgerichte planning en Active Support*, Utrecht: NGBZ/NIZW.
- Lida Nijgh & Aart Bogerd (2007), *Basisboek ondersteuning aan mensen met een verstandelijke beperking*, Soest: Nelissen.
- Ad Wiese (2006), *Vraaggestuurde ondersteuning van mensen met een verstandelijke beperking*, Soest: Nelissen.